

Student
Journal of
Social **S**ciences

სტუდენტთა ჟურნალი
სოციალურ მეცნიერებებში
#21, ოქტომბერი, 2022

თანამედროვე საქართველოს საარჩევნო პროცესი: საზოგადოებრივი და პარტიული განწყობების
ანალიზი ევროკავშირის მიმართ

მარიამ ვაჭრიძე
კესო გიგიტაშვილი

საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამა
სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

E-mail: mariamvatchridze2021@gmail.com

აბსტრაქტი

დემოკრატიზაციის გზაზე მდგარი საქართველოსთვის ევროპული ინტეგრაციის საკითხი, როგორც გზა ლიბერალურ დემოკრატიულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბებისაკენ, განსაკუთრებით აქტუალური გახდა და დღემდე არ დაუკარგავს მნიშვნელობა. ქვეყნის დასავლური ინტეგრაცია, ფაქტობრივად, ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური განვითარების წინაპირობაა. უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე საქართველოს საარჩევნო პროცესი და ევროპული ინტეგრაცია ურთიერთდაკავშირებულია, რაც იწვევს პარტიული და საზოგადოებრივი განწყობების პერიოდულ ცვლილებას ევროკავშირის მიმართ. ამ კუთხით განსაკუთრებით საინტერესოა ბოლო პერიოდი, 2012 წლიდან დღემდე, როცა დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიაში პირველად შეიცვალა ხელისუფლება დემოკრატიულად, არჩევნების გზით. კვლევის მიზანია, დავადგინოთ, თუ როგორი დინამიკით იცვლება საზოგადოების დამოკიდებულება და პარტიული განწყობები ევროპული ინტეგრაციის მიმართ 2012- 2020 წლების პერიოდში ჩატარებული საპარლამენტო და საპრეზიდენტო არჩევნების პარალელურად.

კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ ევროინტეგრაციისადმი განსაკუთრებული ყურადღება მთავარი ოპოზიციური პარტიების წინასაარჩევნო მანიფესტებსა და გამოსვლებში უფრო მეტად იგრძნობა, ვიდრე მმართველი პარტიის წინასაარჩევნო კამპანიაში. ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ ევროსკეპტიკურ დამოკიდებულებას ქართული პოლიტიკური პარტიების განწყობებში იშვიათად ვხვდებით, ისიც მხოლოდ რბილი ფორმით. დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ძირითადი პოლიტიკური პარტიების უმრავლესობა დეკლარირებულად უჭერს მხარს საქართველოს ევროკავშირში ინტეგრაციის საკითხს. ამასთან, საინტერესოა, რომ საზოგადოებრივი განწყობები არამდგრადია საარჩევნო პერიოდის პარალელურად, კერძოდ კი, გარდა 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნებისა, პოსტ-საარჩევნო პერიოდში საზოგადოებრივი მხარდაჭერა ევროკავშირის მიმართ მცირდება, ხოლო წინასაარჩევნო პერიოდში საგრძნობლად იზრდება.

საკვანძო სიტყვები: ევროინტეგრაცია; ევროსკეპტიციზმი; არჩევნები; პოლიტიკური პარტიები; საზოგადოებრივი განწყობები; საქართველო.

შესავალი

თანამედროვე საქართველოს საარჩევნო პროცესის პარალელურად ქართული პოლიტიკური პარტიების დღის წესრიგში მოწინავე ადგილი ქვეყნის ევროპული ინტეგრაციის საკითხმა დაიკავა, რაც დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ საქართველოს არჩეულმა საგარეო პოლიტიკურმა კურსმა განაპირობა (ხომტარია, 2014). აღნიშნული საკითხი განსაკუთრებით აქტუალური საპარლამენტო და საპრეზიდენტო არჩევნების პერიოდში ხდება, მაშინ როცა ქვეყანაში კომპლექტდება საგარეო პოლიტიკის განმსაზღვრელი ინსტიტუტები - პარლამენტი და ირჩევა პრეზიდენტი.

რუსეთის ფედერაციის აგრესიული პოლიტიკიდან გამომდინარე, საქართველოსთვის დასავლელ პარტნიორებთან სტრატეგიული ურთიერთობა და ევროპის ეკონომიკურ ბლოკში განწევრიანება უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში კიდევ უფრო მეტი სტრატეგიული მნიშვნელობის გახდა, როგორც ქართულ პოლიტიკურ პარტიათა, ისე მოსახლეობის უდიდესი ნაწილისთვის (საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია, 2018). აქედან გამომდინარე, სტატიაში მეორე უმნიშვნელოვანესი აქცენტი სწორედ საზოგადოებრივი განწყობების შესწავლასა და ანალიზზეა მორგებული.

წინამდებარე კვლევამ მკაფიოდ გვიჩვენა ურთიერთკავშირი თანამედროვე საქართველოს საარჩევნო პროცესის პარალელურად პოლიტიკური პარტიების დამოკიდებულებასა და საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებას შორის ქვეყნის ევროპული ინტეგრაციის საკითხთან მიმართებაში. ნაშრომის შემდეგ ნაწილებში დეტალურად განვიხილავთ თვისებრივი და რაოდენობრივი მონაცემების ორიგინალური დამუშავების შედეგად მიღებულ შედეგებსა და ზემოთ აღნიშნულ ურთიერთდამოკიდებულებას.

შესაბამისად, ჩვენი კვლევის მიზანი თანამედროვე საქართველოში, 2012-2020 წლების პერიოდში, საზოგადოებისა და პოლიტიკური პარტიების განწყობების ცვლილების შესწავლაა არჩევნების პროცესის პარალელურად. აქედან გამომდინარე, ჩვენი კვლევის კითხვებიც შემდეგია: 1. რა კავშირია არჩევნებსა და ევროკავშირისადმი პარტიულ მხარდაჭერას შორის თანამედროვე პერიოდში; 2. რა დამოკიდებულებას ვხვდებით ევროკავშირისადმი საზოგადოებრივ განწყობებსა და არჩევნებს შორის. მოცემული სტატია შედგება ოთხი ნაწილისგან. თავდაპირველად მიმოხილულია მოცემულ თემაზე არსებული აკადემიური ლიტერატურა; შემდგომ, ჩამოყალიბებულია მოცემული კვლევის მეთოდოლოგიასთან დაკავშირებული საკითხები; მესამე ნაწილი ეთმობა კვლევის შედეგების გაცნობასა და დისკუსიას, ხოლო ბოლო - დასკვნას.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ევროინტეგრაციის პროცესი ცალსახად პარტიულ და საზოგადოებრივ განწყობებზე დგას, მარტივად რომ ვთქვათ, აღნიშნული პროცესის ბედი არ არის დამოკიდებული მხოლოდ მის სტრუქტურაზე, არამედ სახელმწიფოში არსებულ პოლიტიკურ სიტუაციას მონინავე ადგილი უჭირავს (Taggart & Szczerbiak, 2002). თუმცა, ევროინტეგრაციაზე, ევროსკეპტიციზმის, როგორც პოლიტიკური ფენომენის განხილვის გარეშე, საუბარი ზედმეტია.

პირველად ევროსკეპტიციზმზე საუბარი პოლიტიკის მეცნიერებაში გასული საუკუნის 80-90-იან წლებში დაიწყო. ცნების გაჩენასთან ერთად მალევე გამოიყო ორი სკოლა, სასექსისა და ჩრდ.კაროლინის, რომლებიც ევროსკეპტიციზმის წარმოშობის, მისი შესწავლისა და ანალიზის სხვადასხვა მეთოდებზე იწყებენ მსჯელობას. პირველი მათგანის ძირითადი ფოკუსი დასმულია პარტიულ პროგრამებზე და ოფიციალურ დოკუმენტებზე, მაშინ როცა ჩრდ. კაროლინის თეორიული სკოლა უფრო მეტ ყურადღებას ძირითადად პარტიის წარმომადგენელთა დამოკიდებულებასა და ექსპერტულ ინტერვიუებზე ამახვილებს (Mudde, 2011).

მოცემულ სტატიაში კი ჩვენ ვეყრდნობით ტაგარდისა და შჩერბიაკის მიერ გამოყენებული ევროსკეპტიციზმის ორ გაგებას: რბილ და ხისტ ევროსკეპტიციზმს. ხისტი ევროსკეპტიციზმი ვლინდება მაშინ, როდესაც არსებობს პრინციპული და მტკიცე ოპოზიცია ევროკავშირისა და ევროპული ინტეგრაციის მიმართ, შესაბამისად კი ვლინდება ისეთ პარტიებში, რომელთა პოლიტიკაც უშუალოდ ეწინააღმდეგება ქვეყნის ევროპულ ეკონომიკურ გაერთიანებაში ინტეგრაციას. რაც შეეხება რბილ ევროსკეპტიციზმს, მსგავსი დამოკიდებულების მქონე პოლიტიკურ პარტიებში ჩანს გარკვეული კრიტიკა და წინააღმდეგობრივი პოზიციები ევროკავშირის მიმართ. ზოგიერთ შემთხვევაში, პარტია ეხმიანება ევროკავშირს, როგორც პოლიტიკურ ინსტიტუტს, თუმცა მხარს არ უჭერს ქვეყნის ევროპულ ინტეგრაციას. ხისტი ევროსკეპტიკური დამოკიდებულების მქონეთათვის, ევროკავშირი წარმოდგება როგორც „მტერი“ მათი პოლიტიკური მიზნებისა და მოქმედებებისთვის, მაგალითად, როგორცაა კაპიტალიზმი კომუნისტებისთვის, მაშინ, როცა რბილი ევროსკეპტიკოსების პოზიცია ევროპული სტრუქტურების კრიტიკას ეფუძნება (Taggart & Szczerbiak, 2002).

დიდი ღროის განმავლობაში მიმდინარეობდა დავა იმის თაობაზე, თუ რა შეიძლება გახდეს სკეპტიკური დამოკიდებულების ჩამოყალიბების მიზეზი ევროკავშირის მიმართ. ერთ-ერთი ფაქტორი, რომელიც აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების მაგალითების შესწავლისას გამოვლინდა, პოსტ-საბჭოთა სივრცის არსებობაა. პოსტ-საბჭოთა ქვეყნები სკეპტიციზმის უფრო ხშირი შემთხვევებით გამოირჩევიან, რაც შესაძლოა სოციალისტურ ბლოკში მათი მრავალწლიანი თანაცხოვრების თანამედროვე გამოხატულებაც იყოს (Taggart & Szczerbiak, 2002).

პარტიული ევროსკეპტიციზმის განხილვისას არ უნდა დავკარგოთ იდეოლოგიური ფონიც. ცალკეულ პოლიტიკურ პარტიებში ევროსკეპტიციზმის გამოვლენა აშკარა კავშირშია მის პოლიტიკურ სპექტრზე მდებარეობასთან, აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ევროსკეპტიციზმის მემარცხენეობა-მემარჯვენეობის კუთხით განხილვა. კვლევების მიხედვით, ულტრამემარცხენეები იზიარებენ რბილი ევროსკეპტიციზმის მახასიათებლებსა და იდეებს, მაშინ როცა ულტრამემარჯვენეები ყოველთვის მძიმე ევროსკეპტიკური პოზიციების შემქმნელებად გვევლინებიან (Braun , Popa, & Schmitt, 2019). თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ იდეის დონეზე დღეს ულტრამემარჯვენე პოლიტიკური პარტიები ევროკავშირის მთავარი მოწინააღმდეგეები უნდა იყვნენ, არაერთი ევროპული ულტრამემარჯვენე პარტია უჭერს მხარს ევროპულ ეკონომიკურ გაერთიანებას. და მაინც, ულტრამემარჯვენეთა მთავარი არგუმენტი კულტურული მოტივით ზენაციონალური ინტერგაციის უარყოფაა, ულტრამემარცხენეების მთავარი პრობლემა კი ეკონომიკური პოლიტიკაა, რაც გამონვეულია მათი ოპოზიციური დამოკიდებულებით თავისუფალი საბაზრო ვაჭრობის მიმართ (Meijers, 2017).

ევროინტეგრაციის პროცესის მონაწილე მეორე მხარის განხილვა აუცილებელია, განსაკუთრებით მაშინ, როცა მკვლევართა აზრით, ხშირად პარტიული განწყობები განაპირობებს კიდევ საზოგადოებაში ჩამოყალიბებულ დამოკიდებულებას. ერთ-ერთი მოსაზრების თანახმად, ისტორიული წარსული, გეოგრაფიული მდებარეობა და მოსახლეობის განათლების დონე შეიძლება იყოს საზოგადოების სკეპტიკური დამოკიდებულების ჩამოყალიბების ფაქტორი. ემპირიულმა ანალიზებმა აჩვენა, რომ მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელიც უკეთ

ინფორმირებულია და პოლიტიური ჩართულობის მაღალი დონით გამოირჩევა, უფრო მეტად იცნობენ ევროკავშირის სტრუქტურას, მის მნიშვნელობას წევრი და კანდიდატი სახელმწიფოებისთვის და შესაბამისად ნაკლებად „მტრულად“ უყურებენ ევროკავშირს, როგორც სახელმწიფოს ეროვნული იდენტობის „გამანადგურებელ“ მექანიზმს (Abts & Heerwegh, 2009).

კვლავ უნდა ვახსენო იდეოლოგიური ფაქტორებიც, რადგანაც ამ შემთხვევაშიც ულტრამემარჯვენე და ულტრამემარცხენე პარტიების მხარდამჭერებიც პირდაპირი ზეგავლენის ქვეშ შეიძლება მოექცნენ (Guerra, 2020). ბევრი რადიკალი მემარცხენე პარტიის მსგავსად, ამომრჩევლები, რომლებიც პოლიტიკური სპექტრის მარცხენა მხარეს არიან, მტკიცედ უჭერენ მხარს ეკონომიკური რესურსების გადანაწილებას. მეორეს მხრივ, სპექტრის მარჯვენა პოლუსზე მყოფი ამომრჩევლებისთვის ანტიმიგრაციული განწყობები დაკავშირებულია ევროინტეგრაციის წინააღმდეგ ოპოზიციურ განწყობებთან (Meijers, 2017).

იქიდან გამომდინარე, რომ ჩვენი კვლევის და შესაბამისად სტატიის მთავარი ფოკუსი საქართველოა, საინტერესოა ქართული გამოცდილების განხილვაც. ძირითადი პრობლემა, რაც კვლევის თანახმად, საქართველოში პარტიულ ევროსკეპტიციზმს იწვევს, არის უფრო კულტურული ასპექტი, ვიდრე ეკონომიკური. პროვეროპული ორიენტაციის მქონე პარტიები მიიჩნევენ, რომ ევროპული და ქართული ღირებულებები კარგად შეიძლება შეერწყას ერთმანეთს. ამასთან, ყოველი სახელისუფლო პარტია უფრო მეტად უჭერს მხარს საქართველოს ევროინტეგრაციას, ვიდრე ოპოზიციური პარტიები, მაგრამ ყველა ოპოზიციური ფლანგის წარმომადგენელი პარტია არ არის ევროსკეპტიკური განწყობის, თუმცა ყველა ევროსკეპტიკოსი პარტია ოპოზიციამია, განსაკუთრებით კი ისინი, რომლებიც რუსეთის ფედერაციასთან მეგობრული ურთიერთობის აღდგენის მომხრეები არიან, ყოველივე ეს კი ცალსახად აისახება მათ ელექტორატზეც (Tabatadze, 2022).

ზემოთ მიმოხილული ლიტერატურა მკაფიოდ გვიჩვენებს, რომ ევროსკეპტიციზმი როგორც კანდიდატ, ისე წევრ ქვეყნებში ერთნაირი სიძლიერით ვლინდება, რომელსაც უამრავი სხვადასხვა გამომწვევი მიზეზი აქვს, იქნება ეს ეკონომიკური, კულტურული თუ იდეოლოგიური ფაქტორები. ყოველივე აღნიშნული ხშირად აფერხებს ევროინტეგრაციის პროცესს, რადგან პარტიული და საზოგადოებრივი განწყობები ერთმანეთთან გადაჯაჭვულია, ორივე მათგანის ოპოზიციის შემთხვევაში კი ქვეყნის დასავლეთთან დაახლოება ფაქტობრივად შეუძლებელი გახდება.

კვლევის მეთოდოლოგია

მოცემულ კვლევაში გამოყენებული გვაქვს თვისებრივი და რაოდენობრივი კვლევის მეთოდები, კერძოდ თვისებრივი და რაოდენობრივი კონტენტ-ანალიზი. საარჩევნო მანიფესტების კონტენტ-ანალიზის საშუალებით განისაზღვრა ქართული პოლიტიკური პარტიებისა და პრეზიდენტობის კანდიდატების დამოკიდებულება წინასაარჩევნო კამპანიისას ევროკავშირის მიმართ, ხოლო მონაცემთა რაოდენობრივი კონტენტ-ანალიზის, „CRRC საქართველოს“ მიერ ჩატარებული სოციოლოგიური კვლევების ორიგინალური დამუშავების შედეგად განვსაზღვრეთ მოსახლეობის ევროკავშირისადმი დამოკიდებულების ცვლილება არჩევნების პარალელურად. საკვლევი

პოპულარია არაალბათური, მიზნობრივი შერჩევის საშუალებით გამოიყო, კერძოდ, თითოეულ პარტიას გადალახული უნდა ჰქონოდა 3%-იანი საარჩევნო ბარიერი 2012, 2016 და 2020 წლების საპარლამენტო არჩევნებზე. სულ შეირჩა ათი პოლიტიკური პარტია: „ქართული ოცნება-დემოკრატიული საქართველო“; „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა“; „ქრისტიან-დემოკრატიული მოძრაობა“; „რესპუბლიკური პარტია“; „თავისუფალი დემოკრატები“; „ლეიბორისტული პარტია“; „საქართველოს პატრიოტთა ალიანსი“; „ევროპული საქართველო“; „ლელო“; „გირჩი“ და 5 საუკეთესო შედეგის მქონე პრეზიდენტობის კანდიდატი: გიორგი მარგველაშვილი, დავით ბაქრაძე, ნინო ბურჯანაძე, სალომე ზურაბიშვილი, გრიგოლ ვაშაძე. აღნიშნული კვლევის შეზღუდვას წარმოადგენს ის, რომ კვლევის მიღმა დარჩა ის პოლიტიკური პარტიები, რომლებმაც ვერ დააკმაყოფილეს შერჩევის კრიტერიუმები, ისინი მართალია, მცირე პარტიები არ არიან პროცესის მეინსტრამის ნაწილები, მაგრამ მაინც ქმნიან პოლიტიკურ ამინდს ქვეყანაში, ისევე როგორც ზეგავლენას ახდენენ მოსახლეობის დამოკიდებულებაზე.

კვლევის შედეგები/დისკუსია

პარტიული პროგრამების ანალიზი

თანამედროვე საქართველოს ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო და საყურადღებო პერიოდი გასული ათწლეულის განმავლობაში დაიწყო. აგვისტოს ომგამოვლილ ქვეყანაში 2012 წელს ჩატარდა საპარლამენტო არჩევნები, რომლის შემდგომაც სახელმწიფოს სათავეში მოვიდა ახალი მმართველი ძალა, შესაბამისად აღნიშნული მომენტი მიიჩნევა, როგორც პირველი დემოკრატიული ნაბიჯი. ჩვენი ყურადღება ამ შემთხვევაში მიპყრობილია ქვეყნის საგარეო პოლიტიკურ კურსზე და, შესაბამისად, კვლევის ობიექტშიც საპარლამენტო და საპრეზიდენტო არჩევნები მოხვდა, როგორც ნებისმიერი საპარლამენტო მონაცემის რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკური კურსის განმსაზღვრელი ბერკეტი. აქედან გამომდინარე, სტატიაში 2012 წლიდან შემდგომ ჩატარებული საპარლამენტო და საპრეზიდენტო არჩევნებში მონაწილე ის სუბიექტები განვიხილეთ, რომელთაც მოსახლეობის უმრავლესობის მხარდაჭერა მოიპოვეს. შესაბამისად, აღნიშნული პოლიტიკური პარტიების საარჩევნო მანიფესტების შესწავლა და შესაძლო კავშირის დადგენა დასავლურ ინტეგრაციასა და ევროკავშირთან მიმართებით ჩვენთვის პრიორიტეტულია ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური მიმართულებიდან გამომდინარე.

პირველი პარტია, რომელსაც განვიხილავთ „ქართული ოცნება - დემოკრატიული საქართველოა“. პარტიამ 2012 წლის არჩევნებში მონაწილეობა გაერთიანებული ოპოზიციური ბლოკის სახით მიიღო და მხოლოდ შემდგომ დამკვიდრდა დღეს არსებული სახით.

პარტიის 2012 წლის საარჩევნო პროგრამაზე დაყრდნობით, „ქართული ოცნება“ ამომრჩეველს ქვეყნის განვითარების თითოეულ ასპექტში ევროატლანტიკურ ინტეგრაციას სამომავლო აღმავლობის ერთადერთ ალტერნატივად უსახავს. ის საქართველოს მოსახლეობის „დაკვეთად“ განიხილავს ევროკავშირთან არსებული სხვადასხვა ვალდებულების შესრულებას. „ქართული ოცნების“ მთავარი მიზანია საქართველო აქციოს დასავლეთის საიმედო ქვეყნად. შესაბამისად, აუცილებელია ისეთი პრინციპების დაცვა, როგორებიცაა, მაგალითად, დამოუკიდებელი

სასამართლო და მასმედია, სიტყვის თავისუფლება. „ქართული ოცნება“ ყურადღებას ამახვილებს ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა- ევროკავშირთან ასოცირება, „ევროპის სამეზობლო პოლიტიკისა“ და „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ფორმატები, ამასთან, ევროპის სხვა წარმომადგენლობით ორგანიზაციებთან ურთიერთობების გაღრმავება. „ქართული ოცნება“ აღნიშნავს, რომ 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შედეგად რუსეთმა რეგიონში პოზიციები გაიმყარა და საქართველოს მნიშვნელოვანი წინააღმდეგობა შეუქმნა ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაციის გზაზე(საარჩევნო ბლოკი "ბიძინა ივანიშვილი - ქართული ოცნება", 2012).

2016 წელს პარტია უცვლელად იმეორებს საქართველოსთვის ევროინტეგრაციის პროცესის მნიშვნელობას, რომელიც ამჯერად ქვეყნის ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნების პარალელურად უნდა განხორციელდეს. პარტია წინასაარჩევნო მანიფესტში უმნიშვნელოდ აღნიშნავს, რომ სექტორალური ინტეგრაცია გაგრძელდება ევროკავშირთან. ამასთან, 2012 წლის პროგრამისგან განსხვავებით, სადაც რუსეთთან ომის უარყოფით შედეგებზე საუბრობს, 2016 წლის მანიფესტში არბილებს პოზიციას და ამბობს, რომ საქართველომ რუსეთთან რაციონალური საგარეო პოლიტიკა უნდა აწარმოოს, რაც ქვეყნის უსაფრთხოების გარანტი იქნება ხაზგასმულია ის ფაქტიც, რომ ევროკავშირი საერთაშორისო ასპარეზზე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს არაღიარების პოლიტიკის განხორციელებაში ("ქართული ოცნება - დემოკრატიული საქართველო", 2016).

2020 წლის საარჩევნო პროგრამაში კი პარტია კიდევ უფრო ავინროებს ევროკავშირთან შეხების სფეროს და ძირითადად საუბრობს თავისი მმართველობის პერიოდში ევროკავშირთან მიმართებით შესრულებულ დაპირებებსა და ეკონომიკურ სფეროში განსახორციელებელ პროექტებზე. „ქართული ოცნების“ ლიდერები წინასაარჩევნო კამპანიის მიმდინარეობისას აქცენტს აკეთებდნენ იმაზე, რომ თავისუფალი ვაჭრობისას აღებული ვალდებულებების 85% შესრულებული იქნება შემდეგი საპარლამენტო არჩევნებისთვის ("ქართული ოცნება - დემოკრატიული საქართველო", 2020).

2013 წელს ჩატარებულ საპრეზიდენტო არჩევნებში „ქართული ოცნება-დემოკრატიული საქართველოს“ კანდიდატი იყო გიორგი მარგველაშვილი, რომელმაც თავისი პარტიის მსგავსად წინასაარჩევნო კამპანიაც პროევროპულ ღირებულებებზე ააგო. ევროპული კულტურა და ღირებულებები ქართულ იდენტობასთან ყველაზე ახლოს დგას, შესაბამისად, საქართველო პოლიტიკურად ევროპის სრულუფლებიანი წევრი უნდა გახდეს - ამბობდა ექს-პრეზიდენტი. დემოკრატიზაციის პროცესში ქართული საზოგადოებისა და პოლიტიკური სისტემის ევროპულ ყაიდაზე მორგებით ქვეყანა მნიშვნელოვან ნაბიჯს გადადგამს (გიორგი მარგველაშვილი, 2013).

2018 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებზე კი პარტია „ქართული ოცნება-დემოკრატიული საქართველოს“ მხარდაჭერილი კანდიდატი იყო სალომე ზურაბიშვილი. ისიც, მისი წინამორბედის მსგავსად, პროევროპულ ხაზს მიჰყვება, რაც ევროპაში დაბადებულ-გაზრდილი ნიკო ნიკოლაძის შთამომავლისგან მოსალოდნელიც იყო. მისი აზრით, აუცილებელია ევროპული სტანდარტების დანერგვა ქვეყანაში, მაგალითად ადამიანის ძირითადი უფლებების, სხვადასხვა სოციალური, ეკონომიკური თუ განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე პირთა უფლებების დაცვა.

აუცილებელია, საქართველოს ევროპულ ოჯახში ინტეგრაცია სწორედ თავისი კულტურისა და ღირებულებების თანაზიარებით, ამასთან, მსგავსი რიტორიკა ემთხვევა მმართველი პარტიის 2016 წლის მანიფესტის ძირითად იდეას (სალომე ზურაბიშვილი, 2018).

კიდევ ერთი პოლიტიკური პარტია, რომელიც სამივე საპარლამენტო არჩევნებზე იყო წარმოდგენილი, არის „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა“. განსაკუთრებით საინტერესოა პარტიის პოზიცია 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების დროს, როცა მან ხელისუფლება არჩევნებში დამარცხების შემდგომ გაერთიანებულ საარჩევნო ბლოკ „ქართულ ოცნებას“ გადააბარა.

პარტია მკაფიოდ აღნიშნავდა, რომ საქართველო დასავლური ღირებულებების მატარებელი, ლიბერალურ პრინციპებზე დაფუძნებული სახელმწიფო უნდა იყოს. მისი საგარეო პოლიტიკის უმთავრესი პრიორიტეტი ევროინტეგრაციაა. პარტია, მსგავსად „ქართული ოცნებისა“, ხაზს უსვამს „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ფორმატისა და თავისუფალი სავაჭრო რეჟიმის მნიშვნელობას ქვეყნის მომავალი განვითარების გზაზე. ამასთან, 2008 წლის 12 აგვისტოს ცეცხლის შეწყვეტის ხელშეკრულების შესაბამისად, აცხადებს, რომ ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისია აქტიურად უნდა პატრულირებდეს ოკუპირებული ტერიტორიების გარშემო, ევროკავშირის სრულუფლებიანი წევრობა კი, ქვეყნის დეოკუპაციისკენ მიმართულ უმნიშვნელოვანეს გადადგმულ ნაბიჯად მიაჩნიათ (ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა, 2012).

2016 წლის საარჩევნო მანიფესტიდან აღსანიშნავია ინიციატივა, რომლის მიხედვითაც საქართველოს მოქალაქეებს შეეძლებათ კანონიერად იმუშაონ ევროკავშირის ქვეყნებში. პარტია ხედავს იმის აუცილებლობას, რომ საქართველო ევროპის ერთიანი ეკონომიკური სივრცის ნაწილი უნდა გახდეს, რაც ევროკავშირთან თანამშრომლობის ყველაზე მჭიდრო ფორმაა (ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა, 2016). პარტია მომდევნო საპარლამენტო არჩევნებზეც იგივე ხაზს მიყვება და ევროკავშირზე, როგორც საქართველოში „მცოცავი ოკუპაციის“, ინფლაციის, უმუშევრობის აღმოფხვრის მთავარ ინსტრუმენტზე, აპელირებს. მანიფესტში მკაფიოდაა გაცხადებული, რომ ევროპული სავაჭრო ოჯახის წევრობა მოსახლეობის კეთილდღეობის პირდაპირპროპორციულია და რომ დასავლეთი და ევროპულ სტრუქტურებში ინტეგრაცია ქვეყნის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი უმრავლესობის გაცხადებული და ურყევი არჩევანია (ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა, 2020).

„ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის“ პრეზიდენტობის კანდიდატებიც მკვეთრად პროევროპული ორიენტაციის არიან. 2013 წელს პარტიამ წამოაყენა დავით ბაქრაძის, საქართველოს პარლამენტის ყოფილი თავმჯდომარის, კანდიდატურა, ხოლო 2018 წელს დიპლომატისა და ყოფილი საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის გრიგოლ ვაშაძის. ბაქრაძის პოზიცია საინტერესოა იმით, რომ ხაზგასმული აქვს საქართველოს სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარების მნიშვნელობა. მაგალითად, ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მონაკვეთი, რომელიც ხელს შეუწყობს აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის ეკონომიკური კავშირების გაღრმავებასა და საქართველოს ევროპულ ეკონომიკურ სივრცესთან დაახლოებას. შესაბამისად, ისიც დიდ ყურადღებას უთმობს თავისუფალ ვაჭრობას, რაც საექსპორტო ბაზრებს გახსნის, ეს კი მეტ სამუშაო ადგილს გააჩენს. ის მკაფიოდ აცხადებს, რომ საქართველომ ევროკავშირთან ოთხი

თავისუფლებით სარგებლობის შესაძლებლობას უნდა მიაღწიოს (ხალხის, საქონლის, მომსახურების, კაპიტალის თავისუფალი გადაადგილება)(დავით ბაქრაძე - ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა, 2013).

გრიგოლ ვაშაძე „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის“ 2016 წლის საარჩევნო მანიფესტის შინაარსს თითქმის იმეორებს. ის საუბრობს იმაზე, რომ საქართველოს საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტია გახდეს ევროკავშირის სრულფასოვანი წევრი. მისი აზრით, აუცილებელია ქვეყანამ სათანადოდ აითვისოს ასოცირების ხელშეკრულებაში განწერილი ყველა პუნქტი, რადგან მხოლოდ ამის შემდეგ იქნება რეალური მიზნის მიღწევა შესაძლებელი, აღნიშნული პოზიციით კი, სრულად იმეორებს მისი წინამორბედისა და კოლეგის მანიფესტის შინაარსს (გრიგოლ ვაშაძე - ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა, 2018).

პარტია „ევროპული საქართველო“ ცალსახად ლიბერალური ღირებულებების მალიარებელი პარტიაა, 2020 წლის საარჩევნო მანიფესტზე დაყრდნობით მათი უმთავრესი მიზანია განუხრელად სვლა ევროკავშირისაკენ, რისთვისაც საჭიროა ევროკავშირის საერთო ბაზარში ინტეგრირება და მთავრობის ზუსტი გეგმა, თუ როდის შეიტანს ევროკავშირში განწვერიანების განაცხადს (ევროპული საქართველო, 2020).

2016 წლის საპარლამენტო არჩევნებზე ჩვენი კვლევის კიდევ ერთი ობიექტი იყო „საქართველოს რესპუბლიკური პარტია“, რომლის პოლიტიკური ორიენტირიც ევროკავშირისკენაა მიმართული. პარტიის აზრით, აუცილებელია ევროსკეპტიციზმის დონის შემცირება ქვეყანაში, რაც რუსეთს დაპირისპირების საფუძველს მოუსპობს. პარტიის მანიფესტი მკაფიოდ უსვამს ხაზს, რომ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ ადამიანებსაც უნდა შეეძლოთ ვიზალიბერალიზაციისა და თავისუფალი სავაჭრო ზონის წარმატების გაზიარება(საქართველოს რესპუბლიკური პარტია, 2016). „თავისუფალი დემოკრატებიც“ საუბრობენ იმაზე, რომ საქართველოს ეროვნული ინტერესებისა და მოსახლეობის ცხოვრების მაღალი სტანდარტების უზრუნველსაყოფად ევროინტეგრაცია სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი პროცესია. ამასთან, აუცილებელია ასოცირების ხელშეკრულების პირობების შესრულება, ქვეყანამ კი ევროპის ენერგეტიკულ გაერთიანებაში განწვერიანებით პროევროპული კურსი უნდა დაადასტუროს(თავისუფალი დემოკრატები, 2016).

აღსანიშნავია, რომ „ქრისტიან-დემოკრატიული მოძრაობა“ 2012 წლის არჩევნებში რეიტინგით მესამე ადგილზე გავიდა, რაც განსაკუთრებით საინტერესოა, რადგან მის გვერდით იბრძოდნენ ისეთი დეკლარირებულად პროევროპული პარტიები, როგორებიც 2012 წელს იყვნენ ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა და საარჩევნო ბლოკი „ქართული ოცნება -დამოკრატიული საქართველო“. „ქდმ“ თავის საარჩევნო მანიფესტში ამბობს, რომ დეოკუპაცია და საქართველოს ეკონომიკური წინსვლა წარმოუდგენელია ევროინტეგრაციის გარეშე, შესაბამისად, პარტია ერთ-ერთ მთავარ საგარეო პრიორიტეტად სწორედ დასავლეთთან მჭიდრო ურთიერთობას ასახელებს. თუმცა, არ გამოირიქხება ორმხრივი ინდივიდუალური ურთიერთობების გაღრმავება განსაკუთრებით ევროკავშირის აღმოსავლეთ ბლოკის ქვეყნებთან -პოლონეთი, ჩეხეთი და ბალტიისპირა აუზის ქვეყნები (ქრისტიან-დემოკრატიული მოძრაობა, 2012).

მიუხედავად ამისა, ზემოხსენებული წინა პარტიებისგან განსხვავებით, ქრისტიან-დემოკრატები შედარებით ნეიტრალურ პოზიციას იჭერენ და ეთანხმებიან მრავალმხრივი საგარეო პოლიტიკის გატარებას, მათ შორის რუსეთთან. პარტიის აზრით, საქართველო დასავლელი მოკავშირეებით და ნაციონალისტური საფრთხეებისგან დაცული რუსეთი ორივე ქვეყნის სტრატეგიულ ინტერესებში შედის. ამასთან, ეს ფორმატი საქართველოს დეოკუპაციის პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობას მისცემს (ქრისტიან-დემოკრატიული მოძრაობა, 2012). აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ პარტია საქართველოს ევროკავშირში ინტეგრაციას ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნებით განიხილავს. მსგავსი პოლიტიკური მესიჯი ჰქონდა, ასევე, „ქართულ ოცნებას“ 2016 წლის საარჩევნო მანიფესტში და 2018 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში სალომე ზურაბიშვილს.

ნეიტრალურ დამოკიდებულებას ავლენს „საქართველოს ლეიბორისტული პარტია“. 2016 წლის საპარლამენტო არჩევნებზე პარტია აცხადებდა, რომ ქვეყნისთვის უმთავრესია ევროპული სოციალიზმი, რომელიც საქართველოს მოქალაქეებზე კეთილდღეობას თანაბრად გადაანაწილებდა. „ლეიბორისტებისთვის“ საგარეო პროდასავლური კურსი რჩება უცვლელი (საქართველოს ლეიბორისტული პარტია, 2016). მიუხედავად ამისა, აღსანიშნავია ის დეტალიც, რომ პარტიას 2020 წლის საარჩევნო პროგრამაში ევროკავშირი და ევროპა საერთოდ არ არის ნახსენები.

ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნებასა და კონსერვატიულ იდეოლოგიაზე საუბრისას აუცილებლად უნდა ვახსენოთ წინა ბურჯანაძე, რომელმაც 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში მიიღო მონაწილეობა და მესამე ადგილი დაიკავა. ის ერთ-ერთი მონინავე პოლიტიკოსია, რომელიც ამკარა ევროსკეპტიკური პოზიციით გამოირჩევა, თუმცა არ გამორიცხავს ევროკავშირს, როგორც ერთ-ერთ აუცილებელ ფაქტორს, საქართველოს განვითარებისათვის.

ბურჯანაძის აზრით, საქართველოს უდიდესი წვლილი აქვს შეტანილი მსოფლიო ცივილიზაციის განვითარებაში. სწორედ იმ მარადიულმა ქართულმა ფასეულობებმა მოიყვანა აქამდე ქართველი ერი, რომლებმაც უამრავი განსაცდელი გადაატანინა საქართველოს. მისი აზრით, ამ ფასეულობებში შედის ის, რომ საქართველოში უძველესი დროიდან სხვადასხვა ეროვნებისა და რელიგიის ადამიანები ტოლერანტულად ცხოვრობდნენ; რომ თამარ მეფემ ჯერ კიდევ 800 წლის წინ გააუქმა სიკვდილით დასჯა, დღეს კი ამ ღირებულებებს ევროპულობის იარლიყს ადებენ, აღნიშნავს ის წინასაარჩევნო მანიფესტში (წინა ბურჯანაძე, 2012).

ამკარა ევროსკეპტიკური პოზიციების მქონე პარტია „საქართველოს პატრიოტთა ალიანსი“ ერთმნიშვნელოვნად არ გამორიცხავს ევროკავშირის როლს საქართველოს საგარეო-პოლიტიკური კურსიდან გამომდინარე, თუმცა დიდ ყურადღებას ამახვილებს სამხედრო ნეიტრალიტეტზე. პარტიის აზრით, ევროპა საქართველოს მიღებას არსად აპირებს, ამიტომ ევროკავშირთან საჭიროა მხოლოდ ფორმალური, მჭიდრო ურთიერთობების დამყარება (საქართველოს პატრიოტთა ალიანსი, 2016). აღსანიშნავია, რომ 2020 წლისგან განსხვავებით „პატრიოტთა ალიანსი“ ევროკავშირს საერთოდ არ ახსენებს 2016 წლის საარჩევნო პროგრამაში.

აღსანიშნავია ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების თემატიკის სიხშირე წინასაარჩევნო კამპანიებისას. განსაკუთრებული ყურადღება აღნიშნულ საკითხს ცხადია საპარლამენტო და

საპრეზიდენტო არჩევნების წინა პერიოდში ექცევა, იქიდან გამომდინარე, რომ კომპლექტდება ის სტრუქტურები, რომლებიც ქვეყნის საგარეო პოლიტიკურ კურსს განაპირობებენ.

სამ საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილე უმხვილესი პოლიტიკური პარტიების საარჩევნო პროგრამების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ქვეყანაში სამი მიმართულების პოლიტიკური პარტიები გამოიყოფა. ესენია: პროდასავლურად განწყობილი პარტიები, რომლებიც ღიად უჭერენ მხარს საქართველოს დასავლურ ინტეგრაციას და თავიანთ საარჩევნო მანიფესტებსა და წინასაარჩევნო კამპანიებში უმრავლეს ასპექტში განიხილავენ ევროკავშირს (იხ. ცხრილი N1).

ცხრილი N1

პროფეროპული	ნეიტრალური
ქართული ოცნება; ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა	ქრისტიან-დემოკრატიული მოძრაობა

პარტიათა მეორე ჯგუფი, რომელიც კვლევის მიმდინარეობისას გამოიკვეთა არის ნეიტრალური განწყობის მქონე პარტიები. ამ ჯგუფის ქვეშ გაერთიანებულნი არ უჭერენ ღიად მხარს ქვეყნის დასავლურ სტრუქტურებში ინტეგრაციას, უმთავრესად მიიჩნევენ ეროვნული მასშტაბით ქვეყნის განვითარებას და მათი საარჩევნო მანიფესტის არც ერთ ასპექტში საქართველოს ევროკავშირთან ინტეგრაციის თემატიკა არ იკავებს მნიშვნელოვან ადგილს (იხ.ცხრილი N2).

ცხრილი N2

პროფეროპული	ნეიტრალუტი	რბილად ევროსკეპტიკური
ქართული ოცნება; ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა; რესპუბლიკური პარტია; თავისუფალი დემოკრატები	ლეიბორისტული პარტია	პატრიოტთა ალიანსი

ხოლო მესამე ჯგუფი მოიცავს ევროსკეპტიკური პოზიციის მქონე პარტიებს. ისინი აკრიტიკებენ ევროკავშირს და არ მიაჩნიათ პრიორიტეტულად საქართველოს დასავლური ინტეგრაცია, შეიძლება ითქვას ისიც, რომ ასეთი პოზიცია სრულად კონსერვატიულ პარტიებს აქვთ. მიუხედავად იმისა, რომ მსგავსი პარტიები ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარებისთვის მეტად განსხვავებულ ნაბიჯებს მიიჩნევენ რელევანტურად, ბოლომდე არ გამორიცხავენ ქვეყნის ევროპულ ინსტიტუტებში ინტეგრაციას და აღნიშნულ საკითხს გრძელვადიან პერსპექტივაში განიხილავენ (იხ. ცხრილი N3).

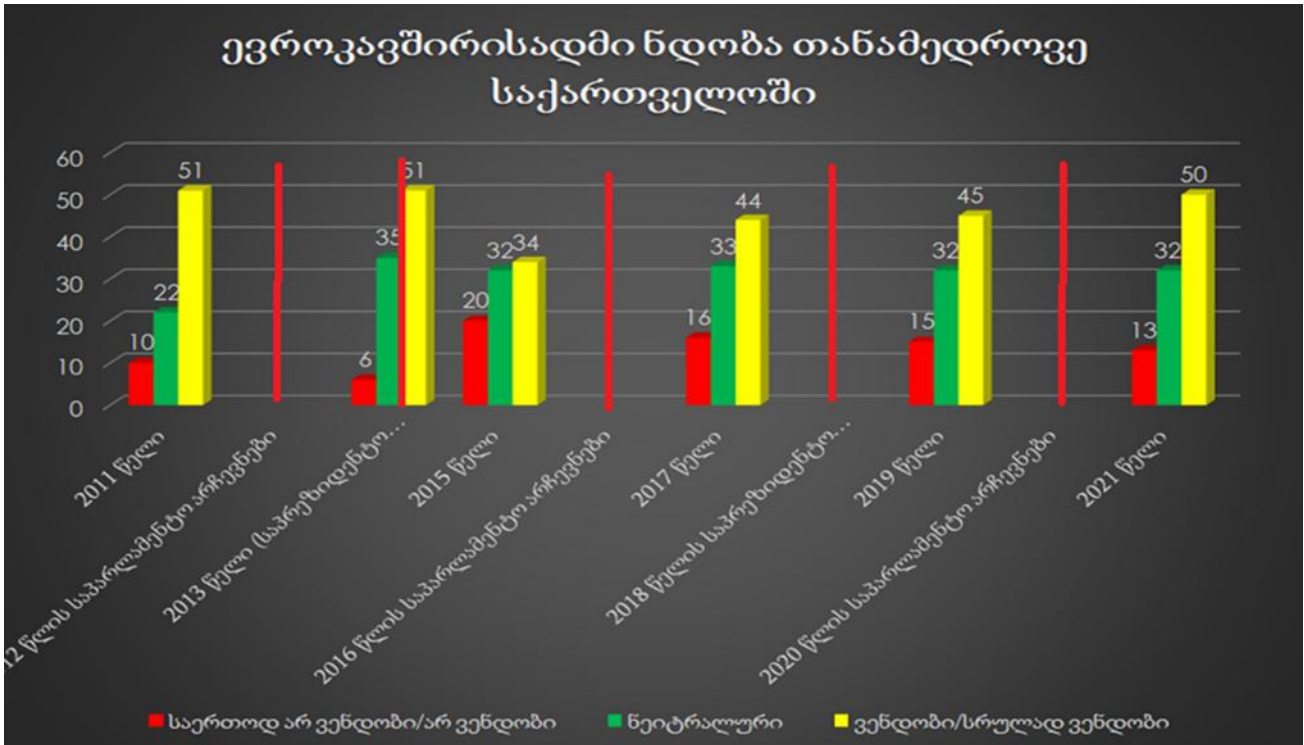
ცხრილი N3

პროევროპული	ნეიტრალური	რბილად ევროსკეპტიკური
ქართული ოცნება; ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა; ევროპული საქართველო	ლეიბორისტული პარტია	პატრიოტთა ალიანსი

პოლიტიკური პარტიებისგან განსხვავებით პრეზიდენტობის კანდიდატების მანიფესტების გაანალიზებისას, მხოლოდ ორი ჯგუფი გამოიკვეთა. პირველ ჯგუფს მიეკუთვნებიან დეკლარირებულად პროდასავლური კანდიდატები, რომლებიც მკაფიოდ ისწრაფვიან ქვეყნის ევროკავშირში განწევრიანებისთვის და საარჩევნო კამპანიის უმრავლესი ასპექტი აღნიშნული თემის ირგვლივ აქვთ შემუშავებული. ხოლო მეორე ჯგუფი დეკლარირებულად ევროსკეპტიკურ განწყობას მოიცავს.

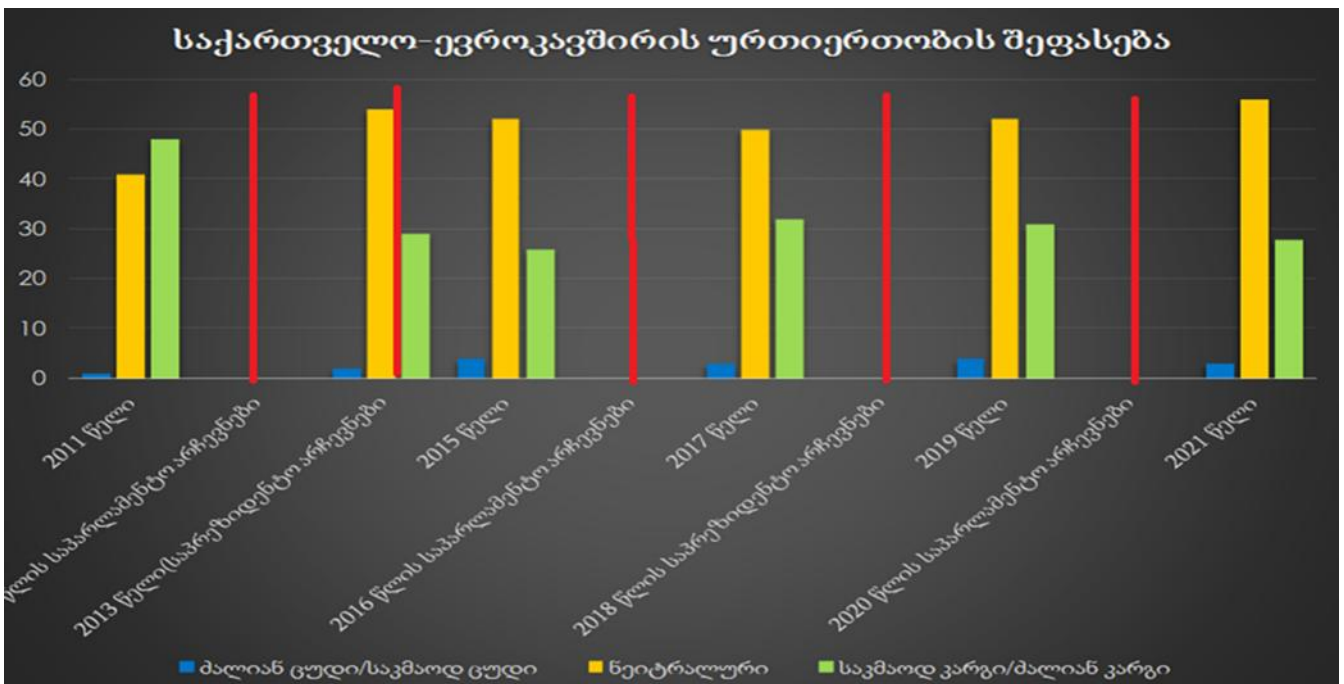
საზოგადოებრივი განწყობების ანალიზი: ევროინტეგრაცია ფოკუსში

კვლევის მეორე ნაწილს საზოგადოებრივი დამოკიდებულების ანალიზი წარმოადგენს. ნათელია, რომ პარტიული განწყობები და მოსახლეობის დამოკიდებულება ერთმანეთთან გადაჯაჭვულია, ქვეყნის ინტეგრაცია ევროპულ და ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში კი როგორც მოქალაქეების, ისე პოლიტიკური პარტიებისთვის ერთ-ერთი აქტუალური საკითხია. აღსანიშნავია საინტერესო ტენდენციები, რომლებიც მონაცემების შესწავლის დროს გამოვლინდა. 2016 წლის საპარლამენტო არჩევნები ყოველმხრივი იმედგაცრუებისა და უარყოფითი დინამიკის გამოვლენის ფენომენად იქცა. გამოკითხული მოსახლეობის ძალიან დიდი ნაწილი სკეპტიკურ დამოკიდებულებას ამჟღავნებს ევროპული ინსტიტუტების მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ წინასაარჩევნო პერიოდში, 2016 წლის პირველ ივლისს სრულად შევიდა ძალაში ასოცირების შეთანხმება, მაშინდელი მმართველი პარტიისა და ძირითადი ოპოზიციური პარტიების გადადგმული ნაბიჯები და წინასაარჩევნო კამპანია არ იყო საკმარისი მოსახლეობის ნდობის გასაზრდელად და საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობის უკეთესობისკენ შესაცვლელად. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნათელია თუ რამდენად ქმედითუნარიანი გამოდგა ძირითადი პოლიტიკური პარტიების კამპანიები, მათ წინასაარჩევნო მანიფესტებში ევროკავშირის როლის აღნიშვნა და მათი გავლენა მოსახლეობაზე, როგორც უკვე ვახსენეთ, პარტიული განწყობები ხშირად ანალოგიურად აისახება მისი ელექტორატის პოზიციებზეც, რაც ცალსახად მოსალოდნელი ტენდენციაა (Guerra, 2020).

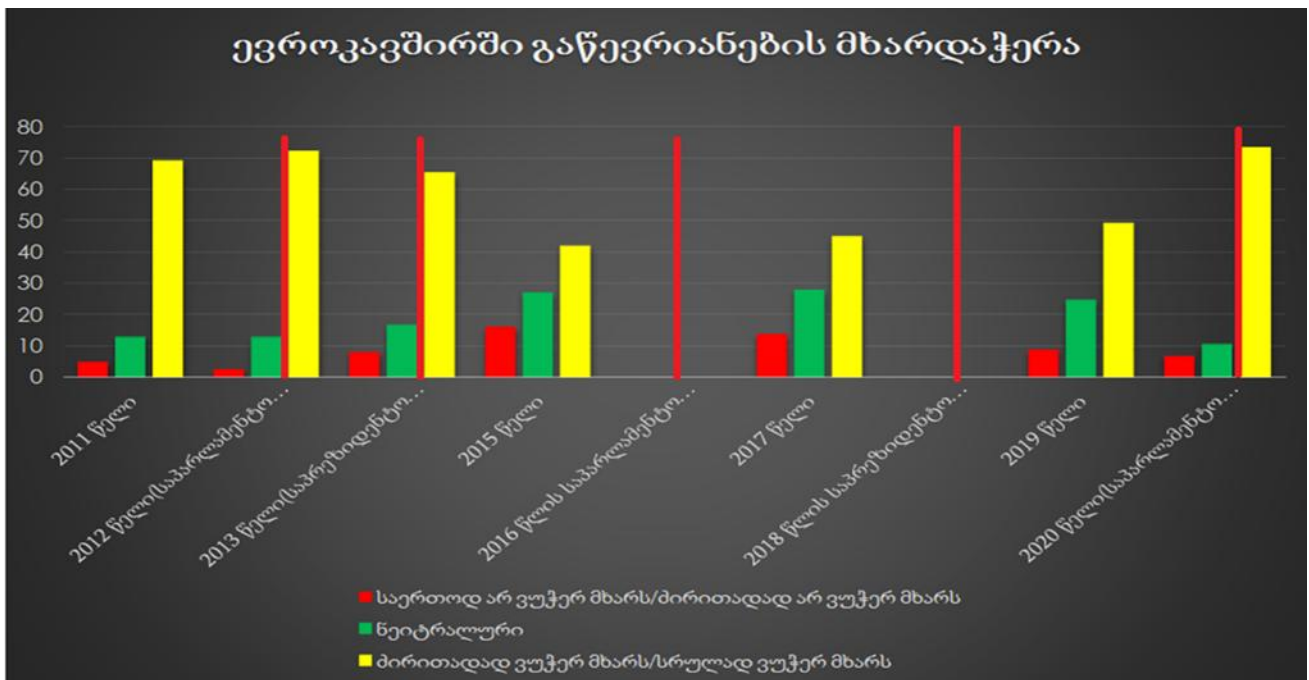
დიაგრამა N1/ წყარო: „CRRC საქართველოს“ ნდობი მონაცემების დამუშავების შედეგად აგებული დიაგრამა

მიუხედავად მსგავსი უარყოფითი ტენდენციისა, მოვლენები საპირისპიროდ შეიცვალა 2020 წლის პოსტ-საარჩევნო პერიოდში.

დიაგრამა N2/ წყარო: „CRRC საქართველოს“ ნდობი მონაცემების დამუშავების შედეგად აგებული დიაგრამა

პოლიტიკური კრიზისი, რომელიც საპარლამენტო არჩევნების შემდგომ სახელმწიფოში დაიწყო და რომელსაც რამდენიმე თვის განმავლობაში პროტესტისა და ვადამდელი არჩევნების დანიშვნის მოთხოვნით გამართული აქციების მძლავრი ტალღა მოჰყვა, 2021 წლის ერთ-ერთი მთავარი მოვლენა გახდა და საყურადღებო ზეგავლენა იქონია მოსახლეობაზე. შედეგად მეტი ნდობა და მზაობა გამოითქვა ქვეყნის ევროპული ინტეგრაციის საკითხის მიმართ, რისი უმნიშვნელოვანესი განმაპირობებელი ფაქტორიც ევროკავშირის წარმომადგენლების პოსტ საარჩევნო კრიზისიდან გამოსვლის საკითხში აქტიური ჩართულობა გახდა.

დიაგრამა N3/ წყარო: „CRRC საქართველოს“ ნედლი მონაცემების დამუშავების შედეგად აგებული დიაგრამა

დასკვნა

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ ერთიანი სურათი შემდეგნაირია, საქართველოს პოლიტიკური ელიტის დიდი ნაწილი მხარს უჭერს ქვეყნის ევროპულ სტრუქტურებში გაწევრიანებას. ზემოთ მოცემული კვლევის მთავარი მიზანი იყო გაგვეანალიზებინა პარტიული და საზოგადოებრივი განწყობების ცვლილება არჩევნების პარალელურად, მთავარ ფოკუსში კი ევროინტეგრაცია და ევროსკეპტიციზმი იყო. ევროსკეპტიციზმის ფორმის დასადგენად გამოვიყენეთ ტაგარდისა და შჩერბაკის თეორია რბილი და ხისტი ევროსკეპტიციზმის შესახებ, რომლის საშუალებითაც წინასაარჩევნო მანიფესტების ანალიზის საფუძველზე გამოვყავით სამი ტიპის, პროევროპული, ნეიტრალური და რბილად ევროსკეპტიკური პარტიები. მნიშვნელოვანია აღვნიშნო, რომ ევროსკეპტიციზმი, რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ რბილი ფორმით გამოიხატებოდა როგორც

ქართულ პოლიტიკურ პარტიებში, ისე მათი ელექტორატის გარკვეულ ნაწილში, ცალსახად ერთეულ შემთხვევებში, ვფიქრობ, რომ უნდა ჩაითვალოს როგორც მენისტრიმ პოლიტიკის ნაწილი, ვინაიდან რეგიონის პოლიტიკური დღის წესრიგი არ არის სტაბილური, ქვეყნის საგარეო და საშინაო პოლიტიკური მიზნები და განწყობები მუდმივად ცვალებადია, ასე რომ თუ გასული ათწლეულის განმავლობაში ნამდვილად არ იყო სკეპტიკური დამოკიდებულება ევროკავშირისა და საქართველოს ევროპულ სივრცეში ინტეგრაციის მიმართ, ეს არ ნიშნავს, რომ მომდევნო წლების განმავლობაში ის საქართველოს პოლიტიკური დღის წესრიგის მნიშვნელოვან ადგილს არ დაიკავებს, რადგან ეს სწორედ იმგვარი ფენომენია, რომლის სტაბილურობაზე საუბარიც რთულია. დღეს, ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის მოსაპოვებლად არსებული პირობების შესრულების კვალდაკვალ, საკითხი კიდევ უფრო მწვავე და საინტერესო ხდება, აქედან გამომდინარე, ვფიქრობ, რომ თითოეული კვლევა, რომელიც ევროსკეპტიციზმს, როგორც პოლიტიკურ ფენომენს შეისწავლის დამხმარეა როგორც ევროინტეგრაციის პროცესის ხელშეწყობისთვის, ისე შემდგომი კვლევითი პროექტებისთვის, რადგანაც უზრუნველყოფს საკითხის მეტად ფართო და სიღრმისეულ შესწავლას.

ბიბლიოგრაფია:

- გიორგი მარგველაშვილი. (2013). საარჩევნო კამპანია. მოპოვებული digest.ge .-დან
- გრიგოლ ვაშაძე - ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა. (2018). საარჩევნო პროგრამა.
- დავით ბაქრაძე - ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა. (2013). საარჩევნო პროგრამა.
- ევროპული საქართველო. (2020). საარჩევნო პროგრამა.
- ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა. (2012). საარჩევნო პროგრამა.
- ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა. (2016). საარჩევნო პროგრამა.
- ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა. (2020). საარჩევნო პროგრამა.
- თავისუფალი დემოკრატები. (2016). საარჩევნო პროგრამა.
- ნინო ბურჯანაძე. (2012). საარჩევნო პროგრამა.
- საარჩევნო ბლოკი "ბიძინა ივანიშვილი - ქართული ოცნება". (2012). საარჩევნო პროგრამა.
- სალომე ზურაბიშვილი. (2018). რა პრიორიტეტები აქვს სალომე ზურაბიშვილს? - კანდიდატის საარჩევნო პროგრამა. მოპოვებული liberali.ge.-დან
- საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია.(2018).
- საქართველოს ლეიბორისტული პარტია. (2016). საარჩევნო პროგრამა.
- საქართველოს პატრიოტთა ალიანსი. (2016). მოპოვებული patriots.ge.-დან
- საქართველოს რესპუბლიკური პარტია. (2016). საარჩევნო პროგრამა.
- ქრისტიან-დემოკრატიული მოძრაობა. (2012). საარჩევნო პროგრამა.
- "ქართული ოცნება - დემოკრატიული საქართველო". (2016). საარჩევნო პროგრამა.
- "ქართული ოცნება - დემოკრატიული საქართველო". (2020). საარჩევნო პროგრამა.
- ხოშტარია, ე. (2014). საქართველოს საგარეო პოლიტიკა. Forbes Georgia.
- Abts, K., & Heerwegh, D. (2009). Sources of Euroscepticism: utilitarian interest, social distrust, national identity and institutional distrust. *World political science review*.
- Braun , D., Popa, S. A., & Schmitt, H. (2019). Responding to the crisis: Eurosceptic parties of the left and right and their changing position towards the European Union. *European journal of political research*.
- Guerra, S. (2020). Understanding public Euroscepticism. *Italian journal of electoral studies*.
- Meijers, M. (2017). Radical right and radical left euroscepticism: a dynamic phenomenon . *Jacques delors institut* .
- Mudde, C. (2011). Sussex v. North Carolina: the comparative study of party based Euroscepticism.
- Tabatadze, S. (2022). Party-based Euroscepticism: The case of Georgia. *The Journal of Post-Soviet Democratization*.

Taggart, P. (2020). Europeanization, euroscepticism and politicization in party politics. P. Taggart-ში, *The member states of the European Union*.

Taggart, P., & Szczerbiak, A. (2002). The party politics of Euroscepticism in EU members and candidate states. *Posing europe research network*.